

УДК 364-43:[364.6:355.1-057.36(477)

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2023.2.2>

Т. І. ЗАХАРІНА

кандидат педагогічних наук, доцент,

завідувач кафедри соціальної роботи, Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

Електронна пошта: tanyakolenichenko@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-0357-745>

ІНТЕГРАТИВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО РОБОТИ З ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ ТА ЧЛЕНАМИ ЇХ СІМЕЙ

У статті розглядаються особливості професійної підготовки соціальних працівників до роботи з військовослужбовцями та членами їх сімей. Здійснено аналіз провідних наукових досліджень з області військової соціології та реінтеграції військовослужбовців; визначено основні сфери взаємодії соціальних працівників з військовослужбовцями; окреслено основні вимоги до професійної підготовки фахівців та особистісні характеристики.

Особливу увагу зосереджено на аналізі інтегрованої моделі професійної підготовки соціальних працівників для роботи із військовослужбовцями, ветеранами та їх сім'ями. Визначено основні етапи формування мотиваційної, когнітивної та ціннісної сфер майбутніх фахівців.

Мета статті полягає у визначенні інтегративних тенденцій підготовки соціальних працівників до роботи в напрямку реабілітації та реінтеграції військовослужбовців та членів їх сімей. Для досягнення поставленої мети було визначено ряд завдань: теоретично дослідити та узагальнити провідний науковий досвід щодо особливостей соціальної роботи з військовослужбовцями та членами їх сімей; визначити основні вимоги до особистості соціального працівника та його професійної підготовки у розрізі соціальної роботи з військовослужбовцями та їх сім'ями; запропонувати напрямки удосконалення професійної підготовки соціальних працівників з питань воєної соціології та соціальної роботи із військовослужбовцями та їх сім'ями в межах процесу реінтеграції.

Дослідження було проведено з використанням методів теоретичного, емпіричного дослідження та загальних методів наукового дослідження.

У висновках узагальнено основні напрямки реінтеграційної діяльності, що здійснюють працівники соціальної сфери, та вимоги до фахової професійної підготовки соціальних працівників.

Новизна дослідження полягає у плануванні моделі підготовки соціальних працівників для роботи з військовослужбовцями та їх сім'ями з урахуванням інтегративних тенденцій діяльності.

Ключові слова: військовослужбовці, ветерани, соціальний робітник, військова соціальна робота, реінтеграція.

Постановка проблеми. У результаті майже 10-річної участі України у війні з російським тероризмом з'являється все більше доказів емоційного, психологічного та міжособистісного впливу війни на військовослужбовців. Також збільшилась увага щодо значної ролі, яку соціальні працівники відіграють у управлінні психосоціальними функціями військовослужбовців як на полі бою, так і вдома, що призвело до підвищення інтересу до військової соціальної роботи як спеціальності в галузі соціальна робота. На фоні цього Міністерство у справах ветеранів, Міністерство оборони, цивільні громадські центри психічного здоров'я або приватні лікарі, які лікують військовослужбовців і ветеранів, а також школи соціальної роботи та інститути закладів вищої освіти, які навчають і готують майбутніх соціальних працівників, намагаються удоскона-

лити підготовку соціальних працівників, зацікавлених у роботі в структурах збройних сил України, або тих, хто працюватиме з клієнтами-ветеранами у військових або цивільних умовах.

Актуальність реформування системи підготовки майбутніх соціальних працівників для роботи з військовослужбовцями та членами їх сімей зумовлена тим, що військовослужбовці та ветерани постійно стикаються з підвищеним ризиком виникнення проблем із психічним здоров'ям після повернення з місць ведення бойових дій. Вони також потенційно більш сприйнятливі до розладів зловживання психоактивними речовинами або алкогольної залежності. Багато військовослужбовців після служби в нашій державі потребують допомоги. Їм може знадобитися допомога в управлінні переходом до цивільного життя, утриманні житла, вирі-

шенні сімейних проблем або доступі до необхідних медичних послуг [Требін].

За словами міністра оборони Олексія Резнікова станом на жовтень 2022 року, лише у лавах ЗСУ налічувалося близько 700 тисяч осіб, а весь сектор оборони та безпеки країни охоплює до мільйона українців. Тобто на перший рік війни маже майже 4% громадян України є потенційними ветеранами, і з хором війни цей показник може значно збільшитися. Таким чином, більшість студентів напрямку підготовки «Соціальна робота», стикнуться в своїй професійній діяльності із необхідністю взаємодії з військовослужбовцями на фронті, чи в тилу. Тому так важливо, щоб майбутні фахівці мали необхідний запас знань з галузі військової соціології та сформовані компетентності для роботи з військовослужбовцями, ветеранами та членами їх сімей.

Теоретичним дослідженням гібридної війни, як соціального явища XXI ст. та її наслідків для учасників займалися вчені всього світу. Міждисциплінарний характер гібридної війни підкреслювали американські вчені – Р. Глен, Дж. Гордон, Дж. Маттіс, У. Немет, Е. Сімсон, Н. Фрейер; значний внесок в дослідження проблеми внесли військовий теоретик Ф. Хоффман та норвезький фахівець Г. Карлсен та ін [Sanfield, Weiss.]. Серед українських вчених дослідження особливостей соціальної роботи з військовослужбовцями та ветеранами розкривається в роботах багатьох вчених, серед яких Афонін Е. А., Калагін Ю. А., Рущенко І. П., Солнишкіна А. А., Требін М. П. та ін [Рущенко; Требін; Солнишкіна].

Однак наявні дослідження все ж залишають нерозкритими низку питань, серед яких інтегративні тенденції підготовки соціальних працівників до роботи з військовослужбовцями та членами їх сімей.

Мета і методологія. Мета статті полягає у визначенні інтегративних тенденцій підготовки соціальних працівників до роботи в напрямку реабілітації та реінтеграції військовослужбовців та членів їх сімей.

Для досягнення поставленої мети було визначено ряд завдань:

1. Теоретично дослідити та узагальнити провідний науковий досвід щодо особливостей соціальної роботи з військовослужбовцями та членами їх сімей.

2. Визначити основні вимоги до особистості соціального працівника та його професійної підготовки у розрізі соціальної роботи з військовослужбовцями та їх сім'ями.

3. Запропонувати напрямки удосконалення професійної підготовки соціальних працівників з питань військової соціології та соціальної роботи із військовослужбовцями та їх сім'ями в межах процесу реінтеграції.

Дослідження було проведено з використанням теоретичних та практичних методів:

- методи теоретичного дослідження (сходження від абстрактного до конкретного, формалізація, аксіоматичний метод);
- методи емпіричного дослідження (спостереження, порівняння);
- загальні методи (абстрагування й конкретизація, аналіз, синтез, узагальнення, моделювання, аналогія, історичний і логічний методи).

Результати. Професія «соціальний працівник» має складну структуру, оскільки у своїй діяльності ці фахівці стикаються з різними сферами життя людини та суспільства – сферою здоров'я (як фізичного, так і психічного), системою освіти, проблемами працевлаштування тощо. Серед чисельних функціональних обов'язків соціального працівника особливо виділяється терапевтична функція, що передбачає особливу форму взаємодії професіонала та його клієнта, а саме – спільний пошук оптимальних способів подолання важких життєвих ситуацій.

Військова соціальна робота – це широкий термін, що охоплює соціальні послуги, що надаються діючим військовослужбовцям Збройних сил України, військовослужбовцям Національної гвардії чи резерву, ветеранам і членам їхніх сімей та громадам, в яких вони живуть.

Основи військової соціальної роботи визначаються тим, що і діючі, і колишні військовослужбовці можуть зіткнутися з психологічними та емоційними труднощами, викликаними професійним досвідом. Крім посттравматичного стресового розладу, депресії або тривоги, військовослужбовці можуть мати справу з ізоляцією, безсонням або зловживанням психоактивними речовинами. Вони також можуть боротися з безробіттям, фінансовими труднощами або подружніми конфліктами [Coll, Weiss, Draves, Dyer].

Соціальні працівники можуть допомогти військовим клієнтам вирішити ці труднощі за допомогою індивідуальних або сімейних консультацій, одночасно допомагаючи клієнтам отримати доступ до наявних ресурсів і освітніх послуг. Також військові і цивільні соціальні працівники також мають можливість приймати участь в розробці програм та ініціатив, спрямованих на покращення обслуговування військовослужбовців та їхніх родин.

Соціальні працівники, що працюють з військовослужбовцями та їх сім'ями зазвичай виконують такі посадові функції:

1. Надання консультаційних послуг військовослужбовцям та їх сім'ям, які постраждали від травм, втрат, смертей, психічних захворювань та психічних розладів.

2. Оцінка потреб, сильних і слабких сторін, ситуацій і систем підтримки військовослужбовців та їхніх сімей з метою розробки короткострокових і довгострокових цілей і планів лікування.

3. Розробка планів лікування, спрямованих на покращення психічного здоров'я та благополуччя військовослужбовців та їхніх родин.

4. Допомога військовослужбовцям та їхнім родинам пристосуватися до змін у житті (тобто хвороби, розлучення, борги, смерть та/або безробіття).

5. Допомога сім'ям військових у оформленні державної допомоги (тобто військових пільг)

6. Відстеження успішності реінтеграції військовослужбовців та їх сімей.

7. Оцінка якості роботи військових психолого-психіатричних служб, та визначення ефективності їхньої роботи.

8. Надання прямих послуг (тобто консультування, втручання в кризові ситуації та підведення підсумків після критичних подій) військовослужбовцям та їхнім родинам.

9. Планування та реалізація програм профілактики та оздоровлення військовослужбовців.

10. Проведення досліджень із соціальних питань, сприяння підготовці медичного персоналу.

Соціальна робота – відносно нова для нашої країни професія, тому навчання соціальних працівників на сучасній стадії не характеризується наявністю досить розроблених освітніх

стандартів, які б висловлювалися у формулюванні педагогічних цілей, у змісті, технологіях навчального процесу, а підготовка соціальних працівників до специфіки роботи з військовослужбовцями взагалі знаходиться на стадії початкового розвитку, особливо в закладах освіти цивільного профілю. Накопичений педагогікою професійної освіти досвід потребує додаткового осмислення та коригування, оскільки соціальна робота має специфічну систему професійних цінностей (орієнтація на потреби клієнта, пріоритетність особистісного та професійного зростання та ін.) та висуває спеціальні вимоги до особистісних якостей, необхідних для професійної соціальної роботи [Яковенко, Гринчук].

Соціальним працівникам, які працюють з військовослужбовцями та ветеранами, потрібен певний набір професійних навичок, знань і кваліфікації для ефективної підтримки та вирішення унікальних проблем, з якими стикається ця група населення. Хоча вимоги можуть відрізнятися залежно від конкретної посади та юрисдикції, ось деякі загальні вимоги до соціальних працівників, які працюють з військовослужбовцями та ветеранами:

1. Освіта – зазвичай потрібен ступінь бакалавра або магістра соціальної роботи. Для деяких посад може знадобитися додаткова спеціалізована підготовка або сертифікати в таких сферах, як допомога при травмах, військова соціальна робота або психічне здоров'я ветеранів.

2. Ліцензія – соціальні працівники з приватною практикою повинні мати відповідну ліцензію на практику в своїй юрисдикції.

3. Знання військової культури – соціальним працівникам важливо добре розуміти військову культуру, включаючи знання про структуру військових звань, розгортання, проблеми реінтеграції та вплив військової служби на окремих осіб і сім'ї. Це розуміння допомагає їм налагодити стосунки, зміцнити довіру та надавати культурно компетентні послуги.

4. Уміння надавати допомогу з урахуванням травм – військовослужбовці та ветерани могли пережити різні травми під час служби, включаючи бойові дії, моральні травми або військові сексуальні травми. Соціальні працівники повинні бути добре обізнані в підходах до допомоги з урахуванням травми, щоб задоволь-

нити конкретні потреби та проблеми, пов'язані з травмою.

5. Володіння інформацією про пільги і ресурси для ветеранів – соціальні працівники, які працюють з військовослужбовцями та ветеранами, повинні мати повне розуміння пільг і ресурсів, які їм доступні, наприклад, медичні послуги, компенсація за непрацездатність, освітні пільги та програми професійної реабілітації. Ці знання допомагають соціальним працівникам допомагати клієнтам отримати доступ до відповідних систем підтримки.

6. Уміння працювати в умовах порушення психічного здоров'я – у багатьох військовослужбовців і ветеранів можуть виникнути проблеми з психічним здоров'ям, такі як посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресія, тривога або розлади зловживання психоактивними речовинами. Соціальні працівники повинні володіти міцними клінічними навичками та знаннями науково обґрунтованих втручань для вирішення цих проблем психічного здоров'я.

7. Уміння працювати в команді та взаємодія – соціальні працівники в цій галузі часто співпрацюють з різними установами та організаціями, які обслуговують військовослужбовців та ветеранів. Налагодження зв'язків із цими організаціями, зокрема військовими частинами, ветеранськими службами та постачальниками медичних послуг, має вирішальне значення для надання комплексної допомоги та підтримки.

8. Постійний професійний розвиток – враховуючи особливості військової служби, практики збереження психічного здоров'я та проблеми ветеранів, соціальні працівники повинні брати участь у безперервному професійному розвитку. Це може передбачати відвідування семінарів, конференцій і тренінгів, самоосвіту.

Важливо зазначити, що вимоги до соціального працівника можуть відрізнятися залежно від конкретної ролі та роботодавця. Деякі посади можуть мати додаткові критерії чи переваги, наприклад досвід роботи з певними родами військ або спеціалізовані сертифікати.

Однак не кожен соціальний працівник, який відповідає перерахованим вище вимогам, може успішно працювати в галузі військової соціальної роботи. Особливу увагу варто звернути на особистісні навички, необхідні для військового соціального працівника, а саме:

- співчуття: соціальним працівникам часто доводиться працювати із військовослужбовцями та сім'ями військовослужбовців, які перебувають у стресовій, складній життєвій ситуації, тож знадобиться високий рівень співчуття та емпатії, це допоможе налагодити емоційний контакт та вибудувати довірливі стосунки;

- комунікативні навички: військові соціальні працівники повинні вміти працювати з людьми різної раси, культури, релігійними та політичними уподобаннями, способом життя, віком тощо тож комунікативні навички допоможуть розвивати та підтримувати позитивні стосунки з військовослужбовцями, родинами військових та колегами;

- навички активного слухання: щоб бути успішним військовим соціальним працівником, вам потрібно мати гарні навички слухання. Військовослужбовці та їхні родини повинні відчувати себе комфортно, ділитися з соціальним працівником своїми найпотаємнішими страхами та проблемами й розуміти, що їх почули і правильно зрозуміли;

- організаційні навички: оскільки соціальна робота зазвичай складається з керування одночасно кількома клієнтами та допомоги військовослужбовцям і їхнім сім'ям військових у заповненні документів, форм, реєстрів тощо необхідно вміти чітко організувати власну діяльність та визначити алгоритм дій для підопічних;

- навички вирішення проблем: це комплексне вміння, що допомагає військовослужбовцям та їхнім сім'ям знайти рішення своїх проблем;

- навички тайм-менеджменту: соціальний працівник, який працює з військовослужбовцями та ветеранами має розуміти, що дана категорія громадян відрізняється особливою пунктуальністю та організованістю, до того ж деякі питання соціальної взаємодії можуть потребувати негайного вирішення чи мати конкретний обмежений термін для розв'язання.

Педагогічні основи теоретичної та практичної підготовки соціальних працівників до роботи з військовослужбовцями визначаються через інтегративну функцію соціальної роботи. Зона професійної компетентності соціального працівника у виконанні реінтеграційної функції

близька об'єднує в собі специфіку діяльності різних галузей взаємодії: психологічну, медичну, юридичну, педагогічну. Системоутворюючою ланкою процесу професійної підготовки майбутніх соціальних працівників є розуміння багатогранності ситуації, в якій будуть здійснюватися професійні дії, вона є результатом взаємодії зовнішніх стосовно індивідуальних умов соціального середовища та когнітивної, афективної і поведінкової реакції учасників соціальної взаємодії на них [Хобта].

Основним компонентом підготовки соціальних працівників до роботи з військовослужбовцями та їх сім'ями є професійна соціалізація, тобто освоєння властивих йому соціальних та особистісних смислів та цінностей. Педагогічний процес підготовки фахівців, не втрачаючи своєї дидактичної спрямованості, повинен максимально забезпечувати умови, які: впливають на систему соціальних ролей студентів; сприяють подоланню негативних стереотипів (у навчанні чи ставленні до військовослужбовців), забезпечують відкритість нового досвіду, високу залученість та психологічний комфорт у ході навчального процесу; позитивно впливають на зразки міжособистісної взаємодії суб'єктів навчального процесу. Ці умови виконуються при реалізації інтегрованого підходу до підготовки соціальних працівників (схема 1).

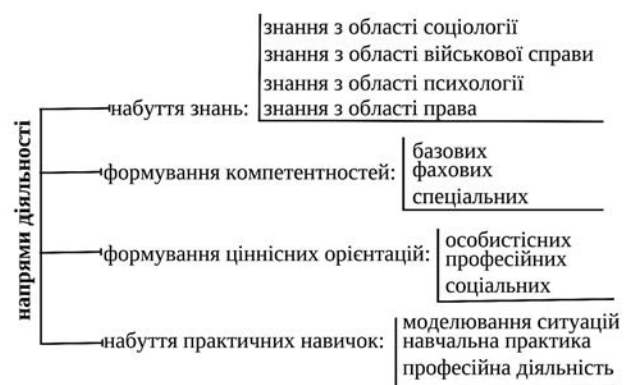
Продуктивні зміни в ціннісно-мотиваційних, когнітивних, афективних і поведінкових структурах особистості соціального працівника реалізуються поетапно. Доцільно виділяти три етапи: загальнопідготовчий, професійно-орієнтуючий, професійно-спеціалізований. Єдність і наступність етапів забезпечені логікою побудови змісту навчання, трансформацією педагогічних ситуацій, що виникають: когнітивно-емпіричних, рефлексивних та інтуїтивно-творчих. З кожним наступним етапом мають відбуватися зміни в характері взаємодії суб'єктів навчального процесу, що призводять до більшої залученості студентів до вирішення професійних ситуацій, що розглядаються в процесі навчання.

У підготовці майбутніх фахівців соціального профілю важливо також розуміти необхідність багаторівневого та системного підходу до розробки педагогічних засад професійної підготовки соціальних працівників до роботи

з військовослужбовцями та їх сім'ями, адже лише незначна частина студентів від початку має психологічні якості та ціннісні орієнтації, адекватні вимогам їх майбутньої професії. Традиційними засобами навчального процесу, що забезпечують, насамперед, засвоєння певної суми знань, неможливо домогтися потрібних особистісних змін.

Схема 1

Інтегрована модель підготовки соціальних працівників до роботи з військовослужбовцями

Обговорення. У світовій освітній спільноті соціальної роботи склалася така позиція щодо того, як найкраще навчити студентів і практиків розуміти потреби ветеранів, військовослужбовців та членів сімей, які постраждали внаслідок цієї служби – розуміння потреб реалізується через сприйняття досвіду військовослужбовців. Так, в США соціальні працівники, що виявляють бажання працювати з військовослужбовцями та членами їх сімей мають розуміти фізичні фактори, які можуть впливати на бійців (включаючи низку екологічних стресів, таких як сильна спека, холод, вологість або робота в середовище хімічної війни), фізіологічні стреси (депривація сну або зневоднення), психічні стресори, які впливають на когнітивні можливості військовослужбовців обробляти інформацію, а також приймати добре обґрунтовані рішення та справлятися зі складними емоціями [Rubin, Weiss].

Для набуття таких знань студентам наводяться для вивчення та аналізу різні військові ситуації, наприклад: операція «Незмінна свобода» та операція «Свобода Іраку». Також студенти соціальної роботи, які знають, що

хочуть зосередитися на соціальній роботі з військовими чи ветеранами, як правило, подають заявки на стажування в місцевих госпіталях Управління у справах ветеранів або афілійованих центрах ветеранів [Esposito-Smythers, Wolff, Lemmon, Bodzy, Swenson, Spirito].

Подібний досвід організації освітньої діяльності у професійній підготовці майбутніх соціальних працівників до роботи із військовослужбовцями та членами їх сімей варто на постійній основі впроваджувати в освітній процес українських закладів вищої освіти.

Висновки. Соціальна робота з ветеранами військової служби має свою специфіку й реалізується у напрямках вирішення таких проблем: допомога у вирішенні фінансових чи житлових труднощів; допомога в орієнтації на військові пільги від державних органів чи соціальне забезпечення від інших організацій; співпраця з питань розробки підходів до лікування проблем психічного здоров'я; консультації щодо подружніх чи сімейних проблем; надання соціально-психологічної підтримки у боротьбі із залежностями від психотропних, алкогольних

речовин, ігроманії тощо; допомога в процесі влаштування та переїзду в стаціонарні заклади лікування та відновлення; надання підтримки соціально-психологічної та інформаційної підтримки членам сімей військовослужбовців та ветеранів. Робота за даними напрямками вимагає від соціального працівника наявності специфічних професійних та особистісних навичок. Формування даних навичок має передбачатися програмою професійної підготовки соціальних працівників шляхом впровадження інтегрованої моделі освітньої діяльності. Особлива увага в професійній підготовці має приділятися розумінню військової культури та сприйняттю досвіду військовослужбовців, що допоможе краще усвідомлювати потреби даної категорії громадян у соціальному захисті і підтримці.

Перспектива подальших досліджень полягає у розробці програм підготовки студентів за напрямком «Соціальна робота» з урахуванням особливостей військової соціальної роботи та соціальної ситуації країни в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рущенко І.П. Російсько-українська гібридна війна: погляд соціолога: монографія. Харків: ФОП Павленко О.Г., 2015. 268 с.
2. Савельчук І.Б., Сейко Н.А., Андрійчук Н.М. Вплив соціального партнерства на інноваційний розвиток освітнього середовища університету: модель QUADRUPLE HELIX. Педагогічна освіта: теорія і практика. Powiązane artykuły. 2020. Випуск 29. С. 72-81.
3. Требін М.П. «Гібридна» війна як нова українська реальність. Український соціум. 2014. № 3 (50). С. 113–127. <https://doi.org/10.15407/socium2014.03.113>
4. Солнишкіна А.А. Особливості соціальних проблем воєнної організації українського суспільства. Запоріжжя: Вид-во Класич. приват. ун-т, 2009. 16 с.
5. Хобта С.В. Соціологія війни як завдання української соціології. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Соціологічні науки. 2016. № 5 (302). С. 126–150.
6. Яковенко Ю.І., Гринчук А.В. Соціологія армії як альтернатива військовій чи воєнній соціології. Вісник Львівського університету. Серія соціологічна. 2015. Вип. 9. С. 67–78.
7. Canfield, J. & Weiss, E. L. Integrating Military and Veteran Culture in Social Work Education: Implications for Curriculum Inclusion. Journal of Social Work Education, 2015. С. 128–144. <https://doi.org/10.1080/10437797.2015.1001295>
8. Coll, J. E., Weiss, E. L., Draves, P., & Dyer, D. The impact of military cultural awareness, experience, attitudes, and education on clinician self-efficacy in the treatment of veterans. Journal of International Continuing Social Work Education, 2012. №15, С. 39–48.
9. Esposito-Smythers, C., Wolff, J., Lemmon, K. M., Bodzy, M., Swenson, R. R., & Spirito, A. Military youth and the deployment cycle: Emotional health consequences and recommendation for intervention. Journal of Family Psychology, 2011, № 25. С. 497–507.
10. Rubin, A., & Weiss, E. L. Secondary trauma in military social work. In A. Rubin, E. L. Weiss, & J. E. Coll (Eds.), Handbook of military social work. 2013 С. 67–78

REFERENCES

1. Rushchenko, I. P. (2015). Rosiisko-ukrainska hibrydna viina: pohliad sotsioloha: monohrafiia [The Russian-Ukrainian hybrid war: a sociologist's view: a monograph.]. Kharkiv: FOP Pavlenko O.H., 268 s. [in Ukrainian]

2. Savelchuk I. B, Seiko N.A, Andriichuk N.M. (2020) Vplyv sotsialnogo partnerstva na innovatsiyni rozvytok osvitnoho seredovyshcha universytetu: model QUADRUPLE HELIX. Pedagogichna osvita: teoriia i praktyka, Powiazane artykuly. Vypusk 29. S. 72-81. [in Ukrainian].
3. Trebin, M. P. (2014). «Hibrydna» viina yak nova ukrainska realnist. ["Hybrid" war as a new Ukrainian reality.]. *Ukrainskyi sotsium*, 3 (50): 113–127. <https://doi.org/10.15407/socium2014.03.113> [in Ukrainian]
4. Solnyshkina, A. A. (2009). Osoblyvosti sotsialnykh problem voiennoi orhanizatsii ukrainskoho suspilstva. [Peculiarities of social problems of the military organization of Ukrainian society]. *Zaporizhzhia: Vyd-vo Klasych. pryvat. un-t*, 16 s. [in Ukrainian]
5. Khobta, S. V. (2016). Sotsiologhiia viiny yak zavdannia ukrainskoi sotsiologhii. [Sociology of war as a task of Ukrainian sociology.]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Sotsiologhichni nauky*. № 5 (302): 126–150. [in Ukrainian]
6. Yakovenko, Yu. I., & Hrynychuk, A. V. (2015). Sotsiologhiia armii yak alternatyva viiskovii chy voiennoi sotsiologhii. [Army sociology as an alternative to military or military sociology]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii sotsiologhichni*. 9: 67–78. [in Ukrainian]
7. Canfield, J. & Weiss, E. L. (2015). Integrating Military and Veteran Culture in Social Work Education: Implications for Curriculum Inclusion. *Journal of Social Work Education*, 128–144. <https://doi.org/10.1080/10437797.2015.1001295>
8. Coll, J. E., Weiss, E. L., Draves, P., & Dyer, D. (2012). The impact of military cultural awareness, experience, attitudes, and education on clinician self-efficacy in the treatment of veterans. *Journal of International Continuing Social Work Education*, 15, 39–48.
9. Esposito-Smythers, C., Wolff, J., Lemmon, K. M., Bodzy, M., Swenson, R. R., & Spirito, A. (2011). Military youth and the deployment cycle: Emotional health consequences and recommendation for intervention. *Journal of Family Psychology*, 25, 497–507.
10. Rubin, A., & Weiss, E. L. (2013). Secondary trauma in military social work. In A. Rubin, E. L. Weiss, & J. E. Coll (Eds.), *Handbook of military social work*, pp. 67–78.

T. I. ZAKHARINA

Ph.D. in Pedagogy, Associate Professor,

Senior Lecturer at the Department of Social Work, Chernihiv Polytechnic National University, Chernihiv, Ukraine

E-mail: tanyakolenichenko@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-0357-745>

INTEGRATIVE TENDENCIES OF THE TRAINING OF SOCIAL WORKERS TO WORK WITH MILITARY SERVANTS AND THEIR FAMILY MEMBERS

The article examines the specifics of professional training of social workers to work with military personnel and their family members. An analysis of leading scientific studies in the field of military sociology and reintegration of servicemen was carried out; the main spheres of interaction of social workers with military personnel are defined; basic requirements for professional training of specialists and personal characteristics are outlined.

Special attention is focused on the analysis of the integrated model of professional training of social workers to work with military personnel, veterans and their families. The main stages of formation of motivational, cognitive and value spheres of future specialists are defined.

The purpose of the article is to determine the integrative trends in training social workers to work in the direction of rehabilitation and reintegration of military personnel and their family members. To achieve the set goal, a number of tasks were defined: to theoretically research and generalize the leading scientific experience regarding the features of social work with military personnel and members of their families; determine the basic requirements for the personality of a social worker and his professional training in terms of social work with servicemen and their families; to propose directions for improving the professional training of social workers in matters of military sociology and social work with servicemen and their families within the reintegration process.

The research was conducted using the methods of theoretical, empirical research and general methods of scientific research.

The conclusions summarize the main directions of reintegration activities carried out by social workers and the requirements for professional training of social workers.

The novelty of the study consists in planning a model of training social workers to work with military personnel and their families, taking into account the integrative trends of activity.

Key words: military personnel, veterans, social worker, military social work, reintegration.